

HİKMET ÜZERİNE

HİKMET:

“İşleri en doğru ve en uygun biçimde yapmak.”
“Eşyanın hakikatından bahseden ilim.”,
“Eşyada gizli ilâhî sırlar ve gayeler.”,
“Amelle beraber ilim.”,
“Faydalı ilim ve salih amel.”,
“İnsandaki akıl kuvvesinin istikamet üzere ve aşırılıklardan uzak olma mertebesi.”

“Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona pekçok hayır verilmiştir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”(Bakara, 2/269)

Hikmet için değişik tarifler getirilmiş, farklı mânâlar verilmiş. Bunlar içerisinde en yaygını **“sır, gaye, fayda”** mânâsı.

“Bu işin hikmeti nedir?” denildiği zaman, *“Bundan maksat ne, bilemediğimiz ne gibi gizli sırlar taşıyor?”* mânâsı akla gelir. O halde, bir iş yapılacak ve ondan bir fayda hâsıl olacaktır ki hikmet tahakkuk etsin.

Bu düşünce bizi hikmetin, **“amelle beraber ilim”** tarifine götürür. İslâm âlimleri, yalnız başına ilmi, hikmet kabul etmezler. İlimle amel edilmesini, bu ilmin fiiliyat sahasına konulmasını ve faydalı neticeler vermesini şart koşarlar.

Eşyanın hakikatından ve gayesinden söz ettiği için felsefeye “ilm-i hikmet” deniliyor. Ama bir felsefeci bu çalışmalarını sonunda ortaya insanların tatbik edecekleri bir hayat anlayışı, bir ahlâk düzeni koymuyorsa, sadece lâf ile oyalanıyorsa bu hakiki mânâsıyla hikmet değildir.

“Hikmet: İlim ve onunla ameldir. Her ikisini cem edemeyene hakim denmez.” (Elmalılı Hamdi Yazır)

Hikmetin **“nübüvvet”** mânâsı da var. Peygamberlik müessesesi ilâhîdir. O Allah elçileri, kâinat kitabını hem okumuş, hem okutmuşlar ve insanlardan, Allah'ın

emriyle, birtakım vazifeler istemişlerdir. Bütün eşyanın hikmetle yaratıldığını, herbirinin bir, hatta binler vazifesi bulunduğunu insanlık âlemine iyice bellettikten sonra, bütün bu mahlûkatın kendisine hizmet ettiği insanın büyük bir vazifesi olması gerektiğini, aksi halde bütün bu hikmetli eşyanın gayesizliğe, başıboşluğa ve hiçliğe hizmet etmiş olacağını kalblere iyice yerleştirmişlerdir.

Onun için **gerçek hikmet felsefede değil nübüvvettedir**. Çünkü nübüvvet mektebinde ilimle amel birlikte okutulur. Ve bu mektepte eşyanın hikmeti, doğrudan doğruya, o eşyanın yaratıcısından öğrenilir. Tahmine, faraziyeğe, şahsî ve indî görüşlere gerek kalmaz.

Hakîm, Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi. Eşyayı bütün sebep ve neticeleriyle, ve çok yönlü vazifeleriyle o takdir etmiş. O yaratmış.

“Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ve tesbih etmesin. Ancak, siz onların tesbihlerini fehmedemezsiniz (anlayamazsınız).” (İsra, 17/44)

Hâdiseler de böyle... Hastalık, musibet ve mağlûbiyet gibi hâdiselerin ince hikmetlerini kavramak aklımızın takat sınırını aşar.

Nur Külliyyatında eşyanın üç tane yüzü olduğundan bahsedilir:

“Allah'ın esmasına ayine olan yüz”, “âhirete bakan yüz” ve “o mahlûkun kendi varlığına ve hayatına bakan yüz.”

Biz hikmet denilince daha çok bu üçüncü madde üzerinde dururuz. Elmaya faydalı, dikene faydasız deriz. Birincideki hikmeti rahatlıkla okuruz, yahut okuduk zannederiz, ama ikincinin yanına yaklaşamayız.

Sıhhat meyve, hastalık diken gibi gelir bize... Nefsimizin hoşuna giden her hâdiseye manevî bir meyve, hoşlanmadıkları ise birer diken. Ama bilemiyoruz, belki de biz o hoşlanmadığımız hâdiselerden daha çok fayda görmekteyiz. Sıhhatli insanın gaflet içinde yaşaması, hastanın ise durmadan Allah'ı zikretmesi ve O'ndan şifa istemesi bunun en güzel misali değil mi!?

Kur'an-ı Kerim'de kâfirlere, zâlimlere, nankörlere verilen dünyevî nimetlerin gerçekte onların azabını artırdığı haber verilir.

Ne müthiş bir ibret ve hikmet tablosu! Aynı nimet birini şükre götürüyor, diğerini küfre... Birisinin cennetteki derecesini artırıyor, diğerinin cehennemdeki azabını.

Demek ki, o nimetin yaratılış hikmeti içinde cennet de saklı, cehennem de. Zannettiğimiz gibi, sadece bedenimize gıda ve enerji olmakla kalmıyor.

Eşyayı mahiyetiyle, hakikatiyle ve bütün vazife ve gayeleriyle bilen ancak Allah'dır. O halde mutlak hakîm ancak O.

“Kulun hikmetinin Allah'ın hikmetine nisbeti, onun Allah'ı tanımasının, Allah'ın kendi zâtını tanımasına nisbeti gibidir.”
(Gazali.)

Burada tefekkürün önemi çok daha iyi anlaşılıyor. Her varlığı, Allah'ın bir eseri bilerek ondaki güzellikleri, faydaları, san'at inceliklerini düşünen insan, İlahî marifette dereceler kat'eder.

Bu tefekkür onu Rabbine yaklaştırır. Zira, bu iş nefsî değildir; dünyevî ve şeytanî de değildir. Rızaya uygundur; uhrevîdir, rahmanîdir.

Burada hikmetin bir diğer tarifiyle karşılaşırız:

“Hikmet, ahlâk-ı İlâhiyye ile tahallûktur.” yâni İlâhî ahlâk ile ahlâklanmak...

Nedir İlâhî ahlâk? En kısa ifadesiyle, **Kur'an ahlâkı... Allah'ın razı olduğu ahlâk...**

Allah, hiçbir şeyi başıboş yaratmamıştır, faydasız hiçbir icraatı yoktur. Ve insan, yaptığı işlerde malâyani dediğimiz, ömür tüketmekten öte bir işe yaramayan faydasız işleri terkettiği ölçüde bu sırra mazhar olur.

Şu mahlûkat âlemindeki ince sırlar, sonsuz hikmetler, ancak Allah'ın malûmu. İnsan ise bu hikmetlerden kendi çapında birşeyler yakalamaya çalıştığı ölçüde bu sırra erer.

Allah, kendisini tesbih eden bütün mahlûkatını, bilhassa bu vazifeyi en güzel şekilde yerine getiren mü'min kullarını sever. Kendisine şirk koşan, nimetlerini küfranla karşılayanlardan ise razı olmaz. İnsan da O'nun sevdiklerini sevmek ve O'nun buğz ettiklerine buğz etmekle bu sırdan nasiplenir.

Misaller çoğaltılabilir.

Demek ki, insanın hikmet ehli olması, Rabbinin razı olduğu bir kul olmasına bağlı... O'nu razı etmedikten sonra, O'nun yarattığı varlıkları incelemek ve bunların insanlara faydalarını araştırıp ortaya çıkarmak hikmet ehli olmak için kâfi değil...

Kur'an'daki gizli sırları anlayan fakat hayatına tatbik etmeyen bir insan düşünelim. Bu insan âlimdir, ama hakîm değildir. Kâinat kitabını Allah namına okumayan ve ondan bu yönüyle faydalanmayan kimselerin hâli de berikilerden farklı değil...

...

Ve Gazali'den farklı bir hikmet tarifi:

“Hikmet, varlıkların en yücesini, ilimlerin en faziletlisi ile bilmektir.”

Allah, ezeli ve ebedi ilmiyle kendi zâtını, sıfatlarını, fiillerini, şunatını bilmekte. Bu mânâya göre, mahlûkat olmasa da Allah Hakîmdir... Hem de sonsuz Hakîm. İşte, marifetullah yolunda yürüyen, Allah'ı tanıma vadisinde ilerleyen insanlar, hikmetin bu mânâsından feyiz alırlar, nasiplenirler. Ve **“İlâhî ahlâkla ahlâklanma”** şerefine, en ileri mertebelerine ererler.

Bu mânâ başta peygamberlerde, sonra peygamber varisi olma şerefine ermiş büyük zâtlarda ve derecelerine göre bütün mü'minlerde hükmünü icra eder. Herkes, imanı, ihlâsı, ilmi, tefekkürü ölçüsünde bu büyük lütuftan nasiblenir.

...

Hikmet, her sahada olduğu gibi tebliğde de en büyük esas... Hikmetsiz yapılan, yâni zaman ve zeminini bulmayan; şefkat esasına oturmayan; ilimden medet almayan ve en önemlisi, anlatılanları en ileri seviyesiyle yaşama şartından mahrum bir tebliğ netice vermez.

Kur'an-ı Kerim'in,

“İnsanları Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et”
(Nahl, 16/125)

fermanı, İslâm'ın tebliğiyle vazifeli kimselerin hikmet üzere bulunmaları gerektiğini ders verir bize... Bu mânânın kemali Allah Resulü (a.s.m.) Efendimizde, sonra ashab-ı kiramında ve Peygamber varisi olma şerefine mazhar muhterem zevattadır.